प्राणापानान्तरे देवी वाग्वै नित्यं स्म तिष्ठति। प्रेर्य्यमाणा महाभागे विना प्राणानपानती।
प्रजापतिमुपाधावत् प्रसीद भगवन्निति। ततः प्राणः प्रादुरभूदाचमाप्याययन् पुनः।
तस्मादुच्छ्वासमासाद्य न वाग्वदति कर्हिचित्। घोषिणी जातनिर्घोषा नित्यमेव प्रवर्त्तते।
तयोरपि च घोषेण निर्घोषैव गरीयसी। गौरिव प्रस्रवत्यर्थान् रसमुत्तमशालिनी।
सततं स्यन्दते ह्येषा शाश्वतं ब्रह्मवादिनी। दिव्या दिव्यप्रभावेण भारती गौः शुचिस्मिते। ९०
एतयोरन्तरं पश्य सूक्ष्मयोः स्यन्दमानयोः।
॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अनुत्पन्नेषु वाक्येषु चोद्यमाना विवक्षया। किं नु पूर्व्वं तदा देवी व्याजहार सरस्वती।
॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्राणेन या सम्भवते शरीरे प्राणादपानं प्रतिपद्यते च। उदानभूता च विसृज्य देहं व्यानेन सर्व्वं दिवमा
वृणोति।
ततः समाने प्रतितिष्ठतीह इत्येव पूर्व्वं प्रजजल्प वाणी। तस्मान्मनः स्थावरत्वादिशिष्टं तथा देवी जङ्गमत्वादिशिष्टा।

इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्व्वणि अनुगीतापर्व्वणि ब्राह्मणगीतायां एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

॥ ब्राह्मण उवाच ॥ अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं। सुभगे सप्तहोतॄणां विधानमिह यादृशं। ९५
घ्राणं चक्षुश्च जिह्वा च त्वक् श्रोत्रञ्चैव पञ्चमं। मनो बुद्धिश्च सप्तैते होतारः पृथगाश्रिताः।
सूक्ष्मेऽवकाशे तिष्ठन्तो न पश्यन्तीतरेतरं। एतान् वै सप्त होतॄंस्त्वं स्वभावादिद्धि शोभने।
॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ सूक्ष्मेऽवकाशे सन्तस्ते कथं नान्योन्यदर्शिनः। कथं स्वभावा भगवन्नेतदाचक्ष्व मे प्रभो।
॥ ब्राह्मण उवाच॥ गुणाज्ञानमविज्ञानं गुणज्ञानमभिज्ञता। परस्परं गुणानेते नाभिजानन्ति कर्हिचित्।
जिह्वा चक्षुस्तथा श्रोत्रं त्वङ्मनो बुद्धिरेव च। न गन्धानधिगच्छन्ति घ्राणस्तानधिगच्छति। ९९
घ्राणं चक्षुस्तथा श्रोत्रं त्वङ्मनो बुद्धिरेव च। न रसानधिगच्छन्ति जिह्वा तानधिगच्छति।
घ्राणं जिह्वा तथा श्रोत्रं वाङ्मनो बुद्धिरेव च। न रूपाण्यधिगच्छन्ति चक्षुस्तानधिगच्छति।
घ्राणं जिह्वा ततश्चक्षुः श्रोत्रं बुद्धिर्म्मनस्तथा। न स्पर्शानधिगच्छन्ति त्वक्च तानधिगच्छति।
घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वङ्मनो बुद्धिरेव च। न शब्दानधिगच्छन्ति श्रोत्रं तानधिगच्छति।
घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक् श्रोत्रं बुद्धिरेव च। संशयं नाधिगच्छन्ति मनस्तमधिगच्छति। १०५
घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक् श्रोत्रं मन एव च। न निष्ठामधिगच्छन्ति बुद्धिस्तामधिगच्छति।
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं। इन्द्रियाणाञ्च संवादं मनसश्चैव भामिनि।
॥ मन उवाच ॥ न घ्राति मामृते घ्राणं रसं जिह्वा न वेत्ति च। रूपं चक्षुर्न गृह्णाति त्वक् स्पर्शं नावबुध्यते।
न श्रोत्रं बुध्यते शब्दं मया हीनं कथञ्चन। प्रवरं सर्व्वभूतानामहमस्मि सनातनं।
आगाराणीव शून्यानि शान्तार्चिष इवाग्नयः। इन्द्रियाणि न भासन्ते मया हीनानि नित्यशः। ११०
काष्ठानीवार्द्रशुष्काणि यतमानैरपीन्द्रियैः। गुणार्थान्नाधिगच्छन्ति मामृते सर्व्वजन्तवः।
॥ इन्द्रियाण्यूचुः ॥ एवमेतद्भवेत्सत्यं यथैतन्मन्यते भवान्। ऋतेऽस्मानस्मदर्थांस्त्वं भोगान् भुङ्क्षे भवान् यदि।
यद्यस्मासु प्रलीनेषु तर्पणं प्राणधारणं। भोगान् भुङ्क्षे भवान् सत्यं यथैतन्मन्यते तथा।